

Surányi Dezső

Gondolatok egy interjúkötetről

A megátalkodott magyar (Tóth István fotóművésszel beszélget Kocsis Klára)

A Kairosz Kiadó gondozásában jelent meg 2016-ban – a Magyarok lenni sorozat CXXXII. köteteként – egy közel százoldalas beszélgetéssorozat, amely szinte összegezése Tóth István életművéből kirajzolódó életfilozófiájának. A jól felkészülve többször Ceglédre látogató újságíró, Kocsis Klára szinte egy életgónásba csábította bele a fotóművészt. C. Fehér Ferenc korábban a róla írott könyvében (2003) így vallott önmagáról: „*En megátalkodottan magyar vagyok. Cegléd nekem védettséget adott. Ha nem maradok ebben az alföldi városban, talán nem is jutottam volna el a csúcsra...*” A megátalkodottan magyar önmeghatározása olvasóként, valamiként munkatársként és barátként is zavar. Ugyanis a Magyar Értelmező Szótár definíciója a következő: olyan valaki a megátalkodott, aki az elítélendő magatartása mellett makacsul, konokul kitart. Sőt, az ilyenféle ember szándékához és szokásaihoz konokul ragaszkodik. Kocsis Klára riporternőt menti az a címválasztásban, hogy maga Tóth István hiszi magát megátalkodottnak, bár ennek ellenére a hűség mint jelző nem kaphatott volna azért is több figyelmet...

A művész úgy bánik a fényvel, a beállításokkal és végzi a képszerkesztést, hogy az a fekete-fehér fotók mivolta ellenére, szinte az alkotó kezét a festményekhez való ecset helyettesítőjeként mutatkozik. Nem is tagadja Tóth István, hogy a fotografálásnak köze van a festészethez. Talán ez adja magyarázatát, hogy az idős mester, mikor már leteszi a fényképezőgépet, mert az alkotás varázsa nem képes a fizikai gyötrelmeit enyhíteni, ecsetet ragad, s odaül az állvány elé, és „*úgy is*” képes összegezni sok rétegű, sokféle tapasztalatait, élményeit. Ebben nagy segítségére voltak a gyermekkori megfigyelései, élményei és tapasztalásai, szeretetteljes kapcsolata a nagyszülőkkel, két testvérével és minden olyan személlyel, akiktől bölcsességet és ismereteket tudott eltanulni.

A művész élete úgy alakult, hogy a fény és az árnyék képeiben következetesen együtt járt; s az életműnek az a nagyszerűsége, hogy manírok és púderezések nélkül vállalja sikerei mellett a kudarcokat és tévedéseket is. Ez teszi Tóth István képeit igazán „*híhető*” életképekké, mert az embert, az egyszerű parasztembert, az őseit – és művészbembert is ugyanazzal a kíváncsisággal cserkészi be és teszi „*áldozatait*” egy-egy műalkotás témájává, vagy helyesebb nevezni szereplőjévé, mint valami bármilyen lényt egy életképeken.

Természetesen olyan személy, olyan a recenzens is, aki szinte hétről hétre találkozott vele a közös munkahelyen, így másabb eszközöket árnyaltabban képes felvonultatni a nagy művészi ambícióinak jobb megértéséhez. Ugyanis akkor nem értené az interjúkötetben azokat a megjegyzéseket, amelyek a fotó mint műalkotás születéséhez vezet. Tóth István abban az időben kezdte pályafutását, amikor Aszmann Ferenc (1907–1988) vagy Haller Frigyes (1898–1954) is megküzdött a fotó egyenjogúsításáért a művészetek csarnokában. Épp Haller olyan tanácsokkal látta el a ceglédi művészjelöltet, hogy az intelmek és a tanácsok abból az időből a 93 éves Tóth Istvánnak még mindig eleven példák lehettek. Mindebből valóban egy korszakos, a művész által jól határolható, több alkotói ciklus rajzolható ki az életművében.

Szinte megszámlálhatatlan a kiállításainak száma, amelyhez az indulás a ceglédi művésznek a földindulást jelentette: ez a Bourdeaux-i Nemzetközi Kiállítás képeivel kezdődött. Bevallja, hogy számtalanszor alkalmá lett volna külföldön maradni. „*De ez a hazám. Belülről jövő szeretetet érzek iránta. A világot bejártam, mégis mindig hazatértem. Az első kísértés akkor ért, amikor 56-ban épp a határsáv környékén fényképeztem, és a hegyek közül a fotografálásból visszatérve, Sopronban hallom ám az utcán a hangszóróból, hogy Pesten kitört a forradalom. A barátom unszolt, hogy csak egyszerűen »sétáljunk át« a határon. (...) 56 után jött a második kísértés. Egy kiállításom alkalmából Ausztriában járva felajánlott, hogy legyek a Bécsi Távirati Iroda művészeti vezetője. (...) 1980 augusztusában átvettem elsőként nekem adományozott az Évszázad Kiváló Fotóművésze díjat, a tiszteletemre rendezett fogadáson és díszvacsorán is erősen unszoltak, hogy maradjak kint. (...) Mindannyiszor nem mondtam.*”

Szinte a magyar sors történetileg is adatolható átka őt sem mentette meg a „futtatótt művészek” irigy reakciójától, amit azért Tóth István egyszerűsítő levezetésétől eltérően sokkal bonyolultabban láttunk. De tény, sokak bántó megjegyzéseit is – legalább olyan profizmussal viselte, és olykor reagált le, amiket csak az önmaga képességeivel és korlátaival egyaránt tisztában lévő művészember képes kezelni. Nekem Tóth István életműve nem azért tanulságos, mert hogy nagyon sok díj és elismerés is övezi, igaz, a sok-sok díj bizonyos valódi remekműnek tekinthető fotóihoz kapcsolódik. De ez nem is érdekes, főleg amiatt, mert meg akart maradni – és ezt tudatosan akarta is – humánus embernek, hiszen értelmiségi származásának számított. Néha ugyan a politikai szelek oldalba kapták, mert nem volt bizonyos helyzetekre felkészülve, ezeket a této-vázó viszonyulásait a mindenkori politikusok igyekeztek akkor is, azóta is kihasználni. De azért tulajdonképpen azokat mégis ösztönösen jól tudta kezelni. Ami viszont nem kis teljesítmény, mert nem akármilyen évszázad gyermekeként tudott sikeres lenni. Vagyis annak ellenére képes volt érzékeny, akár finom nüanszokat is bekapcsolni alkotói mozgásaiba, ami segítette művészi autonómiájának megőrzését.

Árulkodó példája volt, amikor Tóth István Vadas Ernőhöz fordult, aki már 1956 márciusában megérezte benne alkotásainak lényegét. „*A tagolatlan sík területe – a formák, fények és a mozgás tudatos összekapcsolásával – festői szépségű, de mégis a fotográfia sajátos birodalmába tartozó szép képet alkotott a szerző.*” Csak azért nem írtam át Vadas Ernő sorait, mert az iránta való tisztelet kötelez, de nyugodtan használhatnám akár a többes számot is a szép képeire vonatkozóan...

A szegény emberek lényének szépségét azért tudta olyan mesterien ábrázolni, mert maga is saját sorsában érezte annak a világnak is, de az azóta valónak is a nehézségeit. Vagy a cigánysorsok tanulságait azonos szintre emelte a magyar művészek lényegre törő ábrázolásával – és természetesen a saját biográfikusan is jól komponált életútjával. És itt van velünk és nekünk a megoldatlan cigánykérdés, már nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte... Megátalkodott magyarnak nevezi magát? – de ebben a nagy embertengerben sokkal inkább hiheti az olvasó, hogy Ő igazából egy megátalkodott és keménynek mondható ceglédi művész. Ami nekem semmiképpen sem negatív értelmű, mert erős elhatározás s akarat nélkül elfolyik, elmaszatolódik az ember és még inkább az életútjának maradandósága; úgy járhatna életműve, mint a vályogfal árvíz idején...

Voltak számára szép számmal kísértések, azokból is sokfélék, politikai, emberi és érzelmi téren egyaránt. De sosem botlott meg annyira, hogy az egy igazán nagy ívű alkotói pályát vakvágányra vitte volna. A művészetének lényegét szinte mindenki számára is képes volt lecsupaszítva elének tájni, megfogalmazni. Ugyanis elsődleges számára mindig a tartalmi mondanivaló volt, a második a formai megmunkálás igénye és a harmadik pedig a technikai tudás. Ami sosem nélkülözötte a virtuozitás képességét és készségét; kezében a fényképezőgép nem egy kattogtatni való masina, hanem a műalkotást teremtő munka eszköze, akárcsak a festőnek az ecset, a szobrásznak meg a kalapács, viszont mindezekhez szükséges azért a festék és vászon, illetve a megmunkálendő anyag és egy biztos állvány.

A *Pillanatok*, a *Kortársak* és a *Gyermekkorom emlékei* nem kimódolt ciklusok, hanem az alkotásaiból kínálkozó és az időből táplálkozó alkalmak összlete. És az sem vonható kétségbe, hogy mindig igyekezett Tóth István a modellek lélektani rugóit meghatározni, és megtalálni a fő karakterjegyeket, végső soron az emberek jellemvonásait. Ezért nem sajnálta sosem az időt és energiát, ha kellett

egy-egy képzőművész vagy író miatt sok-sok alkalmat felhasznált a saját alkotói működéséből. De nem volt hiábavaló. Egyszerű, vulgáris kifejezéssel szólva – valószínűleg ezért jók és hitelesek, azaz remekművek a Tóth István-képek.

Nagyon szívbe markoló gondolatokkal nyitotta Buda Ferenc a *Tények emlékek Tóth István fotóművészről* című kötetet, amikor a Mester mindössze 70 éves volt: „... Tóth István valahol Kecskemét és Nagykőrös között, egyedül tanyázva az éjszakában, gyertyalángnál. Gyertyalángnál, mert a nóta szerinti ragyogó csillag mellett aligha írhatnám meg, mint városod hajdani leghíresebb látogatója tehette...Életünk, István, telvén telik, de nem könnyebbedik. Nagy várakozásaink után rablók regnálását is megértük. Ha idáig nehéz út volt, könnyű ezután sem következik. Vigasztal szolgáljon, hogy megmarad az, ami elrabolhatatlan: a tehetség s a lélek ereje – mert azt a mindenkori fosztogatók ellen maga a Teremtő biztosította. Gyertyavilágnál kezdtem írni, napvilágnál végzem be leveletem.... (Kecskemét–Talfája 1993. tavasz havában)

Mivel az Örökkévaló úgy formálta életét, hogy két évszázadban is megmerítkezhetett, a sorsa, amit címként oly büszkén – okkal viselt (ti. az Évszázad Kiváló Fotóművésze – kiigazításra szorul: „Két évszázad kiváló fotóművésze”). Ugyanis szerepe van abban, hogy e „viszonylag új” művészeti ágban, ami legkiválóbb művelőit már besegítette abba a Pantheonba, ahol csak a legkiválóbbaknak – és már neki is – helye lett, mert a nagy elődök nyomán a fekete-fehér technika tekintélyét segítette megőrizni egy nagyon is technizált és a színes fotózás korában.

Tóth István fotóművész, aki iránt a város Cigle-lánc kitüntetéssel is kifejezte tiszteletét és ragaszkodását, 2016. október 15-én hunyt el Cegléden. Az állandó gyűjtemény álmát azonban már csak fentről tudja sürgetni, bízunk benne: ezen már nem sokáig kell fáradoznia!

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

NYOMDA KÉTKECSEKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

támogatja.